

‘Euthanasie uit angst voor een verpleeghuis? Dat is mij te gemakkelijk’

Stapeling van ouderdomsklachten is voor verpleeghuisarts Bert Keizer voldoende grond voor euthanasie. Ethicus Theo Boer vreest dat daardoor een belangrijke vorm van levenskunst verloren gaat, namelijk weerstand bieden aan tegenslag. Beiden vinden dat een betere discussie over de grenzen van de euthanasiepraktijk nodig is.

► **AMSTERDAM** Ethicus Theo Boer stapte onlangs na negen jaar uit een Regionale Toetsingscommissie Euthanasie, een periode waarin hij 4000 euthanasiedossiers las en beoordeelde. De afgelopen vijf jaar zag hij het aantal gemelde gevallen van euthanasie verdubbelen. Boer maakt zich zorgen over de ontwikkelingen. Hoewel het in de meeste gevallen nog altijd patiënten met terminale kanker betreft, krijgt een toenemend aantal mensen euthanasie om een andere reden. Psychiatrische aandoeningen, gestapelde ouderdomsklachten, het vooruitzicht van een verpleeghuis. Of een duo-euthanasie waarbij één van de twee terminaal ziek is en de ander nog langer te gaan heeft. Twee weken geleden luide Boer in diverse landelijke media de noodklok. ‘Is dit wat wij voor ogen hadden toen we in de jaren negentig de euthanasiewet maakten?’, vraagt hij zich af. ‘En mocht de wetgever dit inderdaad bedoeld hebben, moeten we dan niet toch concluderen dat de praktijk ongewenste bijeffecten heeft?’ Verpleeghuisarts en filosoof Bert Keizer heeft er geen problemen mee dat de euthanasiepraktijk ruimer wordt. Hij is ruimhartig in het honoreren van euthanasieverzoeken, zegt hij in reactie op Boer. Keizer is zich er daarbij wel van bewust dat de wetgever in de jaren negentig de huidige praktijk niet heeft voorzien. ‘Een duo-euthanasie was toen niet in beeld, daar moet je niet geheimzinnig over doen. We hebben steeds meer in de euthanasiewet gestopt. Ik vind het vooral problematisch dat we op dit moment niet goed bediscussiëren waar de grenzen liggen.’

oligarchie De discussie over de grenzen van euthanasie vindt plaats in de regionale toetsingscommissies. Zowel Boer als Keizer vindt dat dit model tekortschiet. ‘Het is aanvechtbaar dat 45 mensen, hoe integer en gekwalificeerd ook, in een zo hoge mate de toekomst van eu-

thanasie in Nederland bepalen’, zegt Boer over de commissies waarvan hij zelf tot voor kort deel uitmaakte. ‘Er is tegen hun interpretatie van de wet geen tegenspraak mogelijk. In feite is dit een vorm van oligarchie. Bij baanbrekende zaken zouden zij de bescheidenheid en de moed moeten hebben om anderen over hun schouder te laten meekijken. Parlementariërs en rechters kunnen de jaarverslagen inzien, maar dan is de beslissing allang genomen.’ **KEIZER:** ‘Ik herken deze kritiek wel. Dit pleidooi is ook al eens gevoerd door psychiater Boudewijn Chabot naar aanleiding van een euthanasiegeval in Noord-Brabant bij een vrouw met gevorderde dementie. Het was een geval dat mij ook pijn deed. De toetsingscommissies zeiden dat het wel goed zat. Wij vroegen ons toen af of die discussie niet ook door een autoriteit buiten de commissies gevoerd zou moeten worden. Maar waar zouden ze naartoe kunnen?’ **BOER:** ‘Ik heb daar geen pasklaar antwoord op. Maar je zou kunnen denken aan de mogelijkheid een ‘proef-onzorgvuldig’ uit te spreken over een lastige

‘De tendens is dat de pijngrens van mensen afneemt. Daarover zou ik het willen hebben.’

casus, waardoor de zaak voor de rechter komt. Neem de Levenseindkliniek. Ik vind het problematisch dat die alleen euthanasie aanbiedt. Als de toetsingscommissies dit soort nieuwe kwesties eerst hadden doorgestuurd naar een rechter, had die misschien ook wel geoordeeld dat dit in overeenstemming met de wet is. Maar dan heb je het wel openlijk bediscussieerd.’ **KEIZER:** ‘De Levenseindkliniek is voor mij geen goed voorbeeld, want ik vind dat die goed bezig is. Ik heb vooral moeite met euthanasie bij dementie. En zo heeft iedereen wel eens een geval waarvan hij jeuk krijgt. Het Openbaar Ministerie heeft tot op heden van elke voorgelegde zaak een vliegtuigje gevouwen en dat uit het raam gegooid. En naar de zaak van die demente vrouw uit Brabant is landelijk gekeken door de toetsingscommissies. Hun unanieme oordeel was dat het zorgvuldig was. Ik heb dus wel moeite met euthanasie bij dementie, maar met die moeite wordt niet wijs omgegaan. Er is geen ruimte om het te bespreken.’

BOER: ‘Inderdaad is dat als een unanieme beslissing in de media gepresenteerd. Misschien dat de regionale commissie die de knoop doorhakke, unaniem oordeelde. Maar het zal niemand verbazen dat er in de landelijke discussie tegenstemmen waren. Natuurlijk waren die er. Daar word je als commissieleiden voor ingehuurd. Op voorwaarde dat je een meerderheidsbeslissing daarna ook respecteert.’ **KEIZER:** ‘Maar dat verschil van inzicht is dus niet in de publiciteit gekomen. Jammer.’

U bent het dus eens over de gebrekkige discussie over de grenzen van euthanasie. Maar hoe beoordeelt u de toename van het aantal euthanasiegevallen als zodanig?

BOER: ‘Als een samenleving als geheel vindt dat we op deze manier verder moeten, heb ik daar als democraat respect voor. Toch maak ik me zorgen over nieuwe gevallen, vooral vanwege de symboolwerking die ervan uitgaat. Ik heb hierover een paar interviews gegeven. De inkt daarvan was nog niet droog, of sommige betrokkenen concludeerden al dat het loos alarm was. Dat doet mij denken aan de man die bij Scheveningen zijn voet in de zee zet en zegt: “Ik merk niets van de stijging van de zeespiegel.” Net zoals bij klimaatveranderingen moeten we ook over euthanasie kunnen denken in lange termijnen. Als een verpleeghuisindicatie, of het verliezen van je geliefde die ook mantelzorg is, reden wordt voor euthanasie, kan dat een dynamiek in gang zetten waar ik niet gerust op ben.’

KEIZER: ‘Ik zit helemaal niet met de uitbreiding van de euthanasiepraktijk. Er dienen zich nieuwe kandidaten aan die ook binnen de wet vallen. Maar euthanasie geven op grond van enkel een verpleeghuisindicatie, vind ik te grof. Zo’n indicatie gaat altijd gepaard met een toestand van afhankelijkheid. Je kunt er eindeloos over twisten of dat ondraaglijk is. De meeste verpleeghuisbewoners vragen niet om euthanasie, maar voor de meesten geldt dat ze hun vinger maar hoeven opsteken om het te

THEO BOER

Theo Boer (1960) is Lindeboomhoogleraar ethiek van de zorg aan de Theologische Universiteit Kampen en universitair docent ethiek aan de Protestantse Theologische Universiteit. Van 2005 tot 2014 was hij lid van een Regionale Toetsingscommissie Euthanasie.

krijgen. Zo erg is hun lijden. Toch verkiest de overgrote meerderheid een lijdend leven boven de dood.’ **BOER:** ‘Jouw patiënten zitten al in het verpleeghuis. Maar hoe is de beeldvorming bij degenen daarbuiten? Die zit momenteel op een dieptepunt. Mensen

die er weinig van weten, willen toch vast regelen dat ze daar niet naartoe hoeven.’ **KEIZER:** ‘Je bedoelt dus mensen die het verpleeghuis in zicht hebben en daarom dood willen? Dat komt inderdaad voor.’

Theo Boer: ‘Het is aanvechtbaar dat 45 mensen, hoe integer en gekwalificeerd ook, in een zo hoge mate de toekomst van euthanasie in Nederland bepalen’

Bert Keizer: ‘Het Openbaar Ministerie heeft tot op heden van elke voorgelegde euthanasiezaak een vliegtuigje gevouwen en dat uit het raam gegooid.’

BOER: ‘En vind jij dat dan wel erg, of is dat wat jou betreft ook prima?’ **KEIZER:** ‘Nee, ik vind dat te makkelijk. Dan wil ik eerst weten over welke man of vrouw we het hebben en waarop de angst voor het verpleeghuis is gebaseerd. Mensen in het verpleeghuis zijn

over het algemeen niet ongelukkiger dan die in het verzorgingshuis twee straten verderop.’

Zou het kunnen dat de euthanasiepraktijk zich in Nederland toch zo ontwikkelt, dat een verpleeghuisindi-

catie voldoende grond is voor euthanasie?

BOER: ‘Dat gebeurt al. Natuurlijk realiseer ik me dat die mensen onder allerlei kwalen gebukt gaan, anders krijg je geen indicatie. Maar het probleem is dat ze op voorhand denken dat het verblijf in een verpleeghuis ondraaglijk is.’ **KEIZER:** ‘Dat is nooit anders geweest. Ik werk nu 32 jaar in het verpleeghuis. Toen ik begon, zat het verpleeghuis qua imago al op de bodem van een ravijn. We hebben het nooit één millimeter omhoog kunnen krijgen. De angst betreft de ouderdom en de afhankelijkheid. Die is van alle tijden.’ **BOER:** ‘Het verschil is dat men er tegenwoordig dood om wil. En hoe kijk jij aan tegen euthanasieverzoeken bij gestapelde ouderdomsklachten? Vind jij het terecht als mensen het proces van veroudering en aftakeling zien als vorm van ondraaglijk lijden?’

KEIZER: ‘Het afwijzen van hoge ouderdom vind ik een volkomen begrijpelijke en aanvaardbare reden om te vragen om euthanasie. Die negentiger met gestapelde klachten kan bij mij altijd aankloppen. Hij is een beetje duizelig, een beetje incontinent, kan niet zo goed meer zien en het lezen gaat niet meer. Ik word in het verpleeghuis omringd door dat soort klachten en ben er snel van te overtuigen dat dit ondraaglijk en uitzichtloos is. Een negentiger die geen enkele diagnose heeft, heeft ook het recht zijn leven te beëindigen, maar kan daarvoor niet bij een arts aankloppen. Hij zal het zelf moeten doen. Ik wil hem daar wel bij helpen. Dat heb ik een paar keer gedaan via stichting De Einder en daar heb ik geen spijt van.’ **BOER:** ‘Jij zegt dat je er snel mee instemt dat gestapelde klachten ondraaglijk zijn. Maar het hele leven is toch dweilen geweest? Wij tekenen het beeld van de moderne mens als iemand die heel oud wordt en dan helaas verschrikkelijk komt te lijden. Daarmee gaat een elementaire vorm van levenskunst verloren, namelijk het weerstand bieden aan tegenslag. Nog los van het feit dat we dan de enorme vooruitgang in levenskwaliteit vergeten. Ik kan me je oordeel in individuele

BERT KEIZER

Bert Keizer (1947) is verpleeghuisarts en filosoof. Hij schreef boeken over onder meer verpleeghuiszorg en omgang met de dood en is columnist in *Trouw* en *Medisch Contact*. Als SCEN-arts wordt hij soms ingeschakeld als tweede deskundige bij een euthanasieverzoek.

gevallen wel voorstellen. Maar de tendens is dat de pijngrens van mensen afneemt. Dat zou ik willen thematiseren. Je leeft maar een keer, daarom moet je zuinig zijn met het vragen om euthanasie.’

KEIZER: ‘Wie kans ziet te ontsnappen aan de hoge ouderdom door het leven te beëindigen, heeft mijn zegen. Zo leuk is oud worden niet.’ **BOER:** ‘Als jij kans ziet aan kaalhoofdigheid te ontsnappen door de guillotine, heb je ook mijn zegen. Maar het is wel een paardenmiddel.’

KEIZER: ‘Nee, luister, een vriendin van mij is 95 en woont zelfstandig. Haar hele generatie is overleden. Alles wat ze ooit mooi, stoer en sexy vond, staat in het museum. Ze heeft geen enkel advies voor haar kleinkinderen, want ze leeft op een andere planeet. Ouder worden betekent in veel gevallen irrelevant worden. Dat is haar de grootste bron van lijden.’

BOER: ‘Ik zie dat probleem wel, maar het gaat mij te ver om te zeggen dat je daarvoor euthanasie kunt krijgen. Volgens mij ben jij in de praktijk ook veel

‘Ouder worden betekent in veel gevallen irrelevant worden.’

voorzichtiger. Als je euthanasie toestaat bij mensen die zich overbodig voelen, vererger je dat probleem voor de achterblijvende ouderen.’

KEIZER: ‘Mee eens, maar ik ga tegen ouderen ook niet zeggen dat ze tot hun honderdste die levenskunst moeten volhouden waar jij het over hebt. Oud worden is gewoon niet leuk. Ik ben nu 67. Denk je soms dat mijn huid mooier wordt, dat ik soepeler ga sporten en dat het in bed beter gaat? Het gaat niet beter naarmate ik ouder word. In veel opzichten sta ik buitenspel.’

BOER: ‘Mag ik hier een religieus argument inbrengen? Daar zal ik Nederland niet mee overtuigen en misschien jou ook niet, maar mezelf houd ik dan woorden van de apostel Paulus voor. Al hij schrijft dat hij oud en krakkemikkig wordt, voegt er de prachtige woorden aan toe: “Ook al vervalt de uiterlijke mens, naar de innerlijke mens word ik van dag tot dag vernieuwd.” Dat is vast niet altijd realiteit. Maar dat zie ik als een belofte, een ideaal. Ik heb mijn beide ouders zien aftakelen. Op hun hoge

leeftijd werden ze milder en wijzer, ze behielden hun humor en leorden kwetsbaar te zijn. Ik vind jouw beeld over ouderdom te somber.’

KEIZER: ‘Dat klopt, ik ben ook somber. De planeet aarde vind ik een van de slechtst denkbare bestemmingen. Maar er was niks anders, dus ik zit hier. Ik vind het leven niet leuk, en ga het zeker niet leuker vinden.’

slipcursus

Mensen zouden zich eerder op ouderdom moeten voorbereiden, vindt Boer. Een slipcursus ga je immers ook niet doen als de winter allang aangebroken is. ‘Houd er tijdens je gezonde jaren rekening mee dat het bergafwaarts gaat. Onthoud waardevolle teksten, regel zaken in je netwerk. Mensen anticiperen overal op, behalve op hun kwetsbaarheid.’

Keizer vraagt zich af of het mogelijk is je echt voor te bereiden op ouderdom. ‘Hoe kan ik nu weten hoe het is om 82 te zijn?’ Toch, vertelt hij, filosofeerde hij onlangs met een collega-verpleeghuisarts over wat je mee moet nemen om ‘nog een beetje lol’ te hebben in een verpleeghuis. ‘We kwamen erop uit dat je als eerste belangstelling voor andere mensen moet houden en het vermogen een beetje nieuwsgierig te blijven. Patiënten die de verpleegkundigen vragen of ze een goed weekend hebben gehad, worden met vreugde gewassen. Degenen die knorrig vragen “ben je er nu pas?”, worden met een harde borstel geschrobd. Naast die eigenschap zou ik muziek mee willen nemen en het vermogen om te lezen. Maar dat raak je kwijt zijn als je een beroerte hebt gehad of als je dement wordt.’

Kunt u zich een situatie voorstellen waarin u zelf om euthanasie zou vragen?

KEIZER: ‘Mensen zeggen soms tegen mij: “Jij kiest zeker zelf ook voor euthanasie?” Dat vind ik nogal harteloos. Ik bid God, voor het geval hij luistert, dat ik nooit in de omstandigheden kom dat ik erom wil vragen. Ik ga liever gewoon dood, dus ik hoop dat die beker aan mij voorbij gaat.’

BOER: ‘Daar sluit ik me bij aan. Ik ga ervan uit dat een natuurlijke dood verreweg te verkiezen is boven een geregisseerde. Bedenk eens hoeveel mogelijkheden er tegenwoordig zijn om het lijden te verlichten. Realiseer je dat je behandelingen ook kunt weigeren. Accepteer de mogelijkheid van stoppen met eten en drinken als je stervende bent. Voor mij zou euthanasie echt de allerlaatste optie zijn.’ <